

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ

На правах рукопису

БАВЕНКО АНАТОЛІЙ ГРИГОРОВИЧ

УПРАВЛІННЯ ПІДВИЩЕННЯМ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ В
АГРОПРОМИСЛОВОМУ РЕГІОНІ
(на прикладі Донбасу)

Спеціальність 08.02.03-Управління, планування
та державне регулювання економіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Донецьк 1996

338.2

00376090 (P)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті економіки промисловості НАН України

Науковий консультант - доктор економічних наук, професор Амоша Олександр Іванович

Офіційні опоненти: член-кореспондент Української академії аграрних наук, доктор економічних наук, професор Амбросов Володимир Якович;

доктор економічних наук, професор Кузнецов Олександр Іванович;

доктор економічних наук, професор Прокопенко Микола Дмитрович.

Провідна організація - Регіональний інститут менеджменту Міністерства праці України, м. Луганськ.

Захист відбудеться "10" жовтня 1996 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 06.08.01 в Інституті економіки промисловості НАН України. 340048, м. Донецьк, вул. Університетська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту економіки промисловості НАН України.

Автореферат розісланий "2" вересня 1996 року.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Поклонський Ф.Ю.

46-25.209

1. Загальна характеристика роботи

1.1 Актуальність проблеми

Економіка агропромислового комплексу та інших галузей України знаходиться у глибокому кризовому стані. Впродовж 1990-1995 років спостерігається спад обсягів виробництва основних видів промислової і сільськогосподарської продукції. Значно погіршився життєвий рівень населення. У розрахунку на душу населення зменшилась кількість споживання продуктів харчування.

В основних галузях народного господарства відбувається зменшення ресурсного потенціалу, продовжуються прискорені процеси фізичного і морального зношення техніки.

Відсутність цінового паритету між містом і селом, розвиток інфляційних процесів, подальше зниження мотивації до праці - все це зумовило загострення фінансової і економічної ситуації у сфері матеріального виробництва.

Сучасний етап економіки агропромислового комплексу та інших галузей потребує проведення докорінних ринкових реформ. Про це неодноразово наголошувалось у доповідях і виступах Президента України Л.Д. Кучми. Тому є підстави розраховувати на більш широке здійснення реформ з використанням об'єктивних економічних законів.

В умовах розвитку ринкових відносин особливого (першочергового) значення набуває підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Разом з трансформацією форм власності та господарювання виникає об'єктивна необхідність наукового обґрунтування та практичного здійснення комплексу взаємопов'язаних проблем управління підвищенням продуктив-

ності праці.

Розвитку теоретичних положень та дослідженню практичних питань підвищення продуктивності праці присвячені праці ряду наукових установ та таких відомих вчених-економістів, як Аптекарь С.С., Башмачников В.Ф., Бондар І.К., Бугуцький О.А., Громов М.Н., Добринін В.А., Іванов М.І., Кльєв М.Є., Машенков В.Ф., Струмилін С.Г., Чумаченко М.Г. та ін.

Значний вклад щодо розробки питань умов праці, соціально-економічних факторів продуктивності та організації праці внесли Амбросов В.Я., Амоша О.І., Дієсперов В.С., Кузнецов О.І., Малік М.Й., Мамутов В.К., Попов В.М., Прекопенко М.Д., Червова Л.Г. та інші вчені.

В наукових працях Інституту аграрної економіки УААН, Інституту економіки промисловості НАН України та інших галузевих і регіональних установах України, а також в публікаціях вчених-економістів досліджено значну частину питань управління підвищенням продуктивності праці, розроблено відповідні рекомендації.

Проте на етапі становлення ринкових відносин в економічній теорії і практиці виникає необхідність уточнення та подальшого, більш глибокого дослідження окремих положень. Ряд напрямів досліджуваної проблеми, зокрема формування ринку робочої сили, мотивації праці та соціального захисту працівників потребують вирішення в нових економічних умовах.

Недостатньо вивченими залишаються питання економічних взаємовідносин промислового і аграрного секторів регіону, пропорцій між цими основними галузями матеріального виробництва.

Зниження показників продуктивності праці в сільському господарстві негативно позначається на економіці усього аг-

ропромислового комплексу і інших галузей народного господарства України. За таких умов виникає необхідність в глибоких економічних дослідженнях та забезпеченні динамічного розвитку виробничої сфери.

Удосконалення ряду теоретичних та методологічних положень та вирішення проблеми управління підвищенням продуктивності праці в агропромисловому комплексі на етапі формування ринкової економіки визначає актуальність теми дисертації.

1.2. Предмет і об'єкт дослідження

Предметом дослідження є комплекс питань теорії, методології, а також практичні аспекти проблеми управління підвищенням продуктивності праці в агропромисловому регіоні на початковому етапі формування ринку.

Об'єктами проведеного наукового дослідження вибрані: сільськогосподарські (колективні, державні і селянські) і промислові підприємства; структурні підрозділи господарства (бригади, ферми); різні соціальні групи населення агропромислового регіону, зокрема такого промислово розвинутого, як Донецький.

1.3. Мета і завдання дослідження

Основна мета дисертації - розробити необхідні теоретичні і методологічні передумови та економічний механізм управління підвищенням продуктивності праці в агропромисловому регіоні; підготувати і запровадити у виробництво практичні рекомендації з урахуванням формування ринкових відносин.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити

цілий ряд завдань. Основні з них:

системний аналіз стану ефективності праці в нових економічних умовах;

виявлення основних резервів збільшення обсягів виробництва продукції та покращання економічної ситуації в регіоні;

за допомогою математичних методів і сучасних засобів обчислювальної техніки виявлення залежності продуктивності праці від окремих факторів та їх сукупностей;

наукове обґрунтування організаційних, технічних і соціально-економічних факторів росту продуктивності праці;

розробка ринкового механізму активізації потенціалу робочої сили, посилення мотивації до праці, соціального захисту працівників в умовах ринку;

обґрунтування науково-практичних підходів щодо удосконалення механізму управління підвищенням продуктивності праці підприємств агропромислового комплексу;

обґрунтування нормативів затрат праці з метою їх використання при плануванні виробництва продукції;

розробка положень щодо удосконалення державного регулювання економіки агропромислового комплексу.

1.4. Методика і методологія дослідження, джерела інформації

Теоретичною та методологічною основою проведеного дослідження є: діалектичний метод; фундаментальні праці наукових закладів та окремих вчених-економістів з питань ринкової економіки, різних аспектів управління та продуктивності праці.

У роботі використані різні методи: монографічний, роз-

рахунково-аналітичний, статистичного і факторного аналізу, математичної статистики з використанням комп'ютерної техніки та інші.

Джерелами інформації для дослідження послужили рішення сесії Верховної Ради і Кабінету Міністрів України, окремих республіканських міністерств і відомств. З первинних джерел інформації використані матеріали річної і оперативної статистичної звітності підприємств агропромислового комплексу; звіти науково-дослідницьких закладів; результати спостережень в сільськогосподарських підприємствах та їх структурних підрозділах; матеріали анкетних спостережень різних соціальних груп населення; наслідки науково-дослідницьких робіт Донецького Інституту агропромислового виробництва, що виконані за участю дисертанта.

1.5. Наукова новизна

На основі досліджень поглиблено теоретичні і методологічні положення щодо управління підвищенням продуктивності праці, сформульовано особливості товарно-грошових відносин, взаємодії системи цін на продукцію (послуги) з урахуванням нової економічної ситуації.

З метою підвищення продуктивності управлінської праці розроблено та запроваджено у виробництво чітку систему використання сучасних обчислювальних засобів та економіко-математичних методів. Внаслідок цього здійснено адаптацію програмного комплексу; розроблено нормативно-довідкову інформацію, структуру вихідних таблиць і алгоритми розрахунку показників; опрацьовано організацію інформаційного забезпечення підприємств і районних управлінь сільського

господарства.

Виконано системний аналіз ефективності діяльності виробничих підрозділів господарств та обґрунтовано їх оптимальні параметри - потребу в трудових ресурсах, земельних угіддях, чисельності худоби та основних засобах виробництва. Це забезпечує зростання ефективності сільсько-господарського виробництва.

Виявлено переваги різних напрямків науково-технічного прогресу у сільському господарстві та їхню роль у підвищенні продуктивності аграрної праці. Визначено доцільність запровадження у виробництво окремих фрагментів зарубіжної технології вирощування кукурудзи, соняшника та картоплі (фірми "Джон Дір", "Монсанта", "Ван дер Хаве"), що дає суттєве підвищення врожайності культур.

Розроблено систему додаткового матеріального стимулювання та соціального захисту працівників в умовах ринку, що є економічною основою розвитку мотивації до праці та передбачає такі головні напрями, як реалізація за пільговими цінами сільськогосподарської продукції; безкоштовне та на пільгових умовах громадське харчування; виділення кредитів молодим сім'ям та звільненим з армії військовослужбовцям; надання одноразової грошової допомоги стипендіатам; надання лікарняної допомоги та грошових надбавок в залежності від стажу і кваліфікації працівників тощо.

Сформульовано пропозиції щодо розвитку невиробничої інфраструктури села:будівництво житлово-побутових об'єктів, доріг, закладів культури; докорінне поліпшення в сфері обслуговування селян; газифікація та водопостачання; покращання умов праці аграрних працівників.

За наслідками досліджень розраховано постійну, серед-

ньорічну та "пікову" потребу механізаторів у розрахунку на 1000 гектарів земельних угідь . Розроблено рекомендації затрат на основні види сільськогосподарської продукції, які використовуються в різних регіонах України при плануванні виробництва.

Виконано прогнози обсягів виробництва валової продукції сільського господарства, продуктивності праці та структурних змін населення регіону. Отримано кореляційні залежності продуктивності праці від окремих чинників та їх сукупностей.

Обґрунтовано концептуальні положення управління підвищенням продуктивності праці в ринкових умовах.

1.6. Науково-прикладне значення досліджень

На основі проведених досліджень виконано аналіз основних питань управління підвищенням продуктивності аграрної праці в складних економічних умовах формування ринку. Узагальнено передові методи і форми господарювання, практичні заходи реалізації науково-технічного прогресу і раціональної організації праці, що спрямовані на зростання ефективності агропромислового виробництва.

Розроблено науково-практичні рекомендації та внесені нові пропозиції щодо удосконалення соціально-економічного механізму підвищення продуктивності праці, що сприяють розв'язанню складних проблем стабілізації і подальшого зміцнення економіки України на найближчі 5-10 років.

1.7. Реалізація результатів досліджень

Результати багаторічних економічних досліджень реалізо-

вані на практиці. Розроблено науково обгрунтовану систему для ксп ім. Горького Амвросіївського району Донецької області, що дозволило запровадити нові форми господарювання, ефективно запровадити економічний механізм управління підвищення продуктивності праці.

Розроблено пропозиції, висновки і положення щодо удосконалення організації праці, матеріальних стимулів працівників агропромислового комплексу, які використовуються у діяльності підприємств, об'єднань, районних і обласних управлінь сільського господарства і продовольства.

За ініціативою автора на районному і обласному рівні запроваджено автоматизований комплекс економічного аналізу сільськогосподарського виробництва з застосуванням сучасних обчислювальних засобів. Рекомендації знайшли запровадження в Головінформцентрі м. Донецька, в сільськогосподарських підприємствах та управлінських структурах регіону.

Розроблено нормативи затрат праці на основні види сільськогосподарської продукції, які використовуються підприємствами Донецької області у практичній діяльності. Документально підтверджено суму річного економічного ефекту від практичної реалізації результатів дослідження, яка становить 50,5 млрд. крб. (у цінах 1995 р.).

1.8. Апробація результатів досліджень

Наукові положення і результати досліджень обговорювались на засіданнях вченої Ради Донецького інституту агропромислового виробництва, на регіональних нарадах і семінарах, де дисертант виступав з доповідями і науковими повідомленнями.

На тему дисертації автор зробив 10 доповідей та повідомлень на науково-практичних конференціях і конгресах у Києві, Дніпропетровську, Харкові, Донецьку, Краматорську, Єлгаві. Окремі положення знайшли місце в рекомендаціях конференцій.

Частина результатів досліджень висвітлювалася на радіо і телебаченні, а також відмічена срібними медалями ВДНГ СРСР (м. Москва).

1.9. Публікації

Основні положення дисертаційної роботи викладені в 60 друкованих працях, серед них дві індивідуальні монографії і 9 брошур. Загальний обсяг публікацій на тему дисертації складає 63,6 д.а., з них 61,9 д.а. належать автору.

1.10. Структура і обсяг дисертаційної роботи

Дисертація складається із вступної частини, п'яти глав, висновків, списку використаних літературних джерел та додатків. Матеріали дисертаційної роботи викладені на 380 сторінках, містять 48 таблиць і 21 рисунок.

2. Основні положення дисертації

2.1. Луганська і Донецька області - специфічний регіон України, де зосереджені крупні міста і промислові центри. Тут низька питома вага сільських жителів, а щільність населення в 1,8 рази вища з цими даними по Україні. Характерними особливостями є також обмеженість земельних ресурсів та по-

стійна міграція робочої сили. В процесі її цілеспрямованої діяльності по відтворенню матеріальних і духовних благ трачується праця. Остання відіграє важливу роль у суспільстві і є єдиним джерелом вартості. Від рівня результативності робочої сили залежить не лише обсяг сільськогосподарського виробництва, але і використання земельних ресурсів, фондів і усього виробничого потенціалу.

Одним з головних напрямів розширеного відтворення було і залишається підвищення продуктивності праці. Суть останнього полягає в економії праці і пов'язана з більш раціональним використанням техніки та інших засобів виробництва, розвитку науково-технічного прогресу, удосконалення організації і технології виробництва. Виходячи з усього, розкриваються результати досліджень по управлінню підвищенням продуктивності праці, методи і економічні механізми, що забезпечують ріст ефективності агропромислового виробництва. В логічній послідовності висвітлюються методичні основи організаційно-економічних і соціальних факторів продуктивності аграрної праці. Це послужило основою для подальшого розрахунку оптимальних параметрів внутрішньогосподарських виробничих підрозділів та виконання інших економічних обґрунтувань.

В процесі удосконалення методологічних підходів розроблені нормативи потреби сільськогосподарських підприємств в механізаторах, які апробовані у виробничих умовах і широко в них використовуються. Зокрема для господарств Слов'яносербського району Луганської області чисельність механізаторів на 1000 гектарів земельних угідь коливається в залежності від умов виконання механізованих робіт в таких межах: постійна потреба - 12-17 чол., середньорічна - 16-22, "пікова" - 24-51 чол.

В економічних дослідженнях з меток прискорення обробки інформації та забезпечення достовірності цифрових матеріалів використовувались парсональні електронно-обчислювальні машини (ПЕОМ). Процесором запропоновано дев'ять типів функцій, які досить часто застосовуються при моделюванні тих чи інших явищ. В наших розрахунках використовувались лише друга та третя функції, які показані нижче:

$$2. Y(x) = a_0 + a_1 * x + a_2 * x^2$$

$$3. Y(x) = a_0 + a_1 * x.$$

Використовуючи метод найменших квадратів, обчислені коефіцієнти рівнянь, середня арифметична помилка апроксимації - $G^2_{ост}$, відносна помилка апроксимації (E), а також F-критерій, кореляційне відхилення (K) і критерій Дарбіна-Уотсона (D).

2.2. Сучасний економічний стан агропромислового комплексу регіону і України в цілому можна назвати незадовільним. Починаючи з 1990 року, спостерігається скорочення обсягів виробництва валової продукції сільського господарства, а також зниження вартісних показників продуктивності праці (табл.1). З урахуванням тенденцій сучасного стану сільського господарства та розробленого соціально-економічного механізму виконано прогностичні розрахунки виробництва валової продукції і продуктивності праці на період до 2005 року. Обчислювальна машина в автоматичному режимі вибрала функцію, де сума квадратів помилок найменша: $Y(x) = a_0 + a_1 * x + a_2 * x^2$. Коефіцієнти a_0 , a_1 і a_2 визначаються рішенням системи трьох рівнянь:

$$a_0 * n + a_1 * \sum x + a_2 * \sum x^2 = \sum y;$$

$$a_0 * \sum x + a_1 * \sum x^2 + a_2 * \sum x^3 = \sum ux;$$

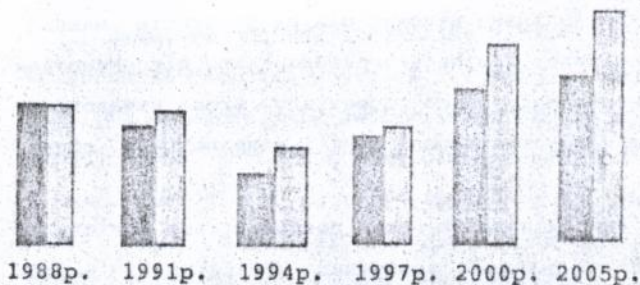
$$a_0 * \sum x^2 + a_1 * \sum x^3 + a_2 * \sum x^4 = \sum ux^2.$$

Таблиця 1

Показники виробництва валової продукції сільського господарства і продуктивності праці (в % до 1989 року)

Роки	Валова продукція сільського господарства		Валова продукція на одного працівника	
	Україна	Луганська і Донецька області	Україна	Луганська і Донецька області
1989	100,0	100,0	100,0	100,0
1990	96,3	96,1	99,8	97,4
1991	83,6	82,4	83,1	91,6
1992	76,7	73,1	69,4	69,9
1993	77,8	68,9	68,8	64,0
1994	65,0	52,7	57,4	49,9
2000	105,5	104,1	107,1	106,6
2005	114,2	113,4	120,3	119,5

За нашими підрахунками процес стабілізації в галузі сільського господарства передбачається у 1997 р., а помітне збільшення обсягів виробництва валової продукції і продуктивності праці розпочнеться з 1998 року. Згідно з прогнозними даними у 2000 році на одного середньорічного працівника виробництво валової продукції сільського господарства дещо перевищить досягнутий рівень 1989 року. Подальше зростання передбачається у 2005 році (рис. 1).

Валова продукція сільського господарства, млн. крб.

Валова продукція на одного працівника, крб.

Рис.1. Порівняльні показники продуктивності праці та обсягів виробництва валової продукції (в % до 1988 р.)

Підвищенню продуктивності праці в сільськогосподарському виробництві в найближчі роки буде сприяти також динамічний процес розподілу праці. Крім рослинництва і тваринництва, в самостійні галузі відокремлюються обслуговуючі виробництва: транспорт, матеріально-технічне постачання та реалізація продукції.

В господарствах Донбасу питома вага окремих галузей і обслуговуючих виробництв в загальних затратах праці характеризується такими цифрами (у процентах): рослинництво - 24,4; тваринництво - 38,1; промислове виробництво - 8,5; транспорт - 16,9; загальногосподарські витрати - 8,4, інші галузі і напрями - 3,7.

У підвищенні продуктивності праці суттєву роль відіграє матеріально-технічна база, і, зокрема фондо-і енергозброньованість праці. Проте на етапі становлення ринкових від-

носин внаслідок монополю високих цін на продукцію машинобудівельного комплексу в сільськогосподарських підприємствах має місце зменшення ресурсного потенціалу. Вкрай незадовільно поволіється машинотракторний парк і технологічне обладнання.

Системний аналіз показав, що в господарствах регіону ще не вичерпані значні резерви зростання ефективності виробництва, більш раціонального використання аграрної праці. По 26 підприємствах Мар'їнського району Донецької області була встановлена залежність продуктивності праці від ряду факторіальних ознак: фондоозброєність праці (X_1), фондозабезпеченість (X_2), забезпеченість трудовими ресурсами (X_{12}), валова продукція сільського господарства на одиницю земельних угідь (X_{13}), валова продукція рослинництва на одиницю земельних угідь (X_{15}) і валова продукція тваринництва на умовну голову худоби (X_{16}).

Рівняння множинної регресії, що відображають залежність продуктивності праці в сільському господарстві (Y_3) від факторіальних ознак, у перших п'яти варіантах проведеного аналізу приймають такий вигляд:

$$(1) y_3 = 7223,521 - 111,854 * X_1 + 1,611 * X_2 - 64,129 * X_{12} + 6,491 * X_{13} + 1,381 * X_{15} + 0,705 * X_{16};$$

$$(2) y_3 = 8286,156 - 142,968 * X_1 + 1,687 * X_2 - 74,063 * X_{12} + 7,542 * X_{13} + 0,762 * X_{16};$$

$$(3) y_3 = 4938,629 + 0,684 * X_2 - 45,83 * X_{12} + 6,264 * X_{13} + 1,890 * X_{15} + 0,824 * X_{16};$$

$$(4) y_3 = 8652,010 - 147,003 * X_1 + 1,632 * X_2 - 74,298 * X_{12} + 8,074 * X_{13};$$

$$(5) y_3 = 6030,819 - 61,721 * X_1 + 1,526 * X_2 - 48,419 * X_{12} + 6,171 * X_{16}.$$

Найбільш повна взаємодія названих ознак у різних сукупностях характеризується коефіцієнтами детермінації (R^2), що наведені у 18 варіантах (табл. 2). При використанні методу парної кореляції коефіцієнти детермінації коливаються в межах від 0,033 до 0,360, а за методом множинної кореляції - від 0,128 до 0,920. В переважній більшості варіантів досить тісна залежність між продуктивністю праці і різними факторами.

Заслужують на увагу нові розробки і система економіко-технічних і організаційних заходів щодо підвищення продуктивності праці управлінських працівників агропромислового комплексу шляхом запровадження обчислювальних засобів. За безпосередньою участю дисертанта на практиці було здійснено ідею виконання економічного аналізу виробничо-фінансової діяльності та інформаційного забезпечення сільськогосподарських підприємств, районних і обласних формувань за допомогою комп'ютерної техніки і економіко-математичних методів.

Аналitична діяльність планово-економічних служб раніше виконувалась в основному за допомогою калькуляторів силами 84 середньорічних працівників районних управлінь сільського господарства. Не дивлячись на високі затрати праці (більш 24 тис. людино-годин щорічно), не вирішувались до кінця питання оперативності, достовірності і якості аналітичної інформації. Тому аналіз стану економіки усіх сільськогосподарських підприємств (432 господарства), що розташовані у вісімнадцяти сільських районах і п'яти містах Донецької області, перекладено на комп'ютерну техніку. Таким чином, не лише автоматизовано трудомістку роботу фахівців, а й значно прискорено прийняття відповідних рішень в аграрному секторі.

Таблиця 2

Ступінь залежності між продуктивністю праці і сукупностями економічних показників в господарствах Мар'їнського району (1994 р.)

№ варіанту	Сукупність ознак	Коефіцієнт детермінації, R^2	Відхилення від першого варіанту, +, -
1	$f(X_1^* X_2^* X_{12}^* X_{13}^* X_{15}^* X_{16})$	0,822	0
2	$f(X_1^* X_2^* X_{12}^* X_{13}^* X_{16})$	0,865	+ 0,043
3	$f(X_2^* X_{12}^* X_{13}^* X_{15}^* X_{16})$	0,811	- 0,011
4	$f(X_1^* X_2^* X_{12}^* X_{13})$	0,862	+ 0,040
5	$f(X_1^* X_2^* X_{12}^* X_{16})$	0,545	- 0,277
6	$f(X_2^* X_{12}^* X_{13}^* X_{16})$	0,832	+ 0,010
7	$f(X_{12}^* X_{13}^* X_{14}^* X_{16})$	0,920	+ 0,098
8	$f(X_1^* X_{12}^* X_{13}^* X_{16})$	0,786	- 0,036
9	$f(X_1^* X_2^* X_{13}^* X_{16})$	0,650	- 0,172
10	$f(X_1^* X_2^* X_{12})$	0,128	- 0,694
11	$f(X_1^* X_2^* X_{13})$	0,646	- 0,176
12	$f(X_1^* X_2^* X_{16})$	0,446	- 0,376
13	$f(X_2^* X_{12}^* X_{13})$	0,827	+ 0,005
14	$f(X_2^* X_{12}^* X_{16})$	0,539	- 0,283
15	$f(X_{12}^* X_{13}^* X_{16})$	0,773	- 0,049
16	$f(X_1^* X_{12}^* X_{13})$	0,786	- 0,036
17	$f(X_1^* X_{12}^* X_{16})$	0,480	- 0,342
18	$f(X_2^* X_{13}^* X_{16})$	0,520	- 0,302

Схема інформаційного обслуговування управлінських підрозділів агропромислового комплексу за допомогою ПЕОМ показана на рис. 2. Організація її виконання знаходилась під постійним контролем. Перш за все на обчислювальному центрі були створені технічні умови для промислової експлуатації програмного комплексу та виконані операції з модернізації машинної технології.

Підготовлено нормативно-довідкову інформацію по всіх господарствах і районах Донеччини та здійснено опис структури документів тощо.

Паралельно було опрацьовано організаційну систему інформаційного обслуговування та механізм фінансування послуг з районними управлінськими структурами.

Кінцевий наслідок реалізованого на практиці економічного експерименту: значно підвищилась оперативність, покращилась якість інформації та одержано суттєвий економічний ефект.

В досліджуваному регіоні не використовуються в повній мірі можливості збільшення ефективності агропромислового виробництва та результативності праці на основі докорінного покращання діяльності відповідних державних структур обласного рівня. Функції обласного управління сільського господарства і продовольства потребують подальшого вдосконалення з урахуванням розвитку ринкових відносин. В типовому положенні про управління необхідно передбачити здійснення науково-технічної політики і регіональних (обласних) програм, доповнити консультативними функціями та окремим пунктом, що регламентує механізм взаємодії управління з районними і галузевими структурами агропромислового комплексу.

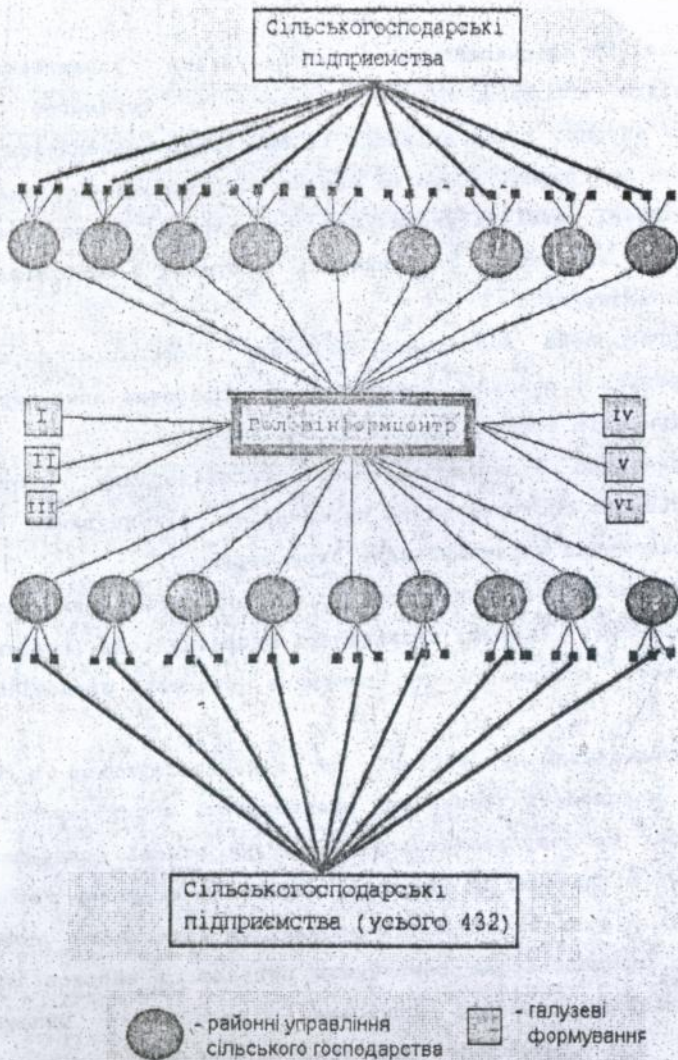

Рис. 2. Схема інформаційного обслуговування агропромислового комплексу Донецької області

2.3. В сільськогосподарському виробництві Донбасу за останні 5 років спостерігається зниження врожайності культур. Потенціал землі в більшості господарств використовується нерационально. В умовах помітного зменшення обсягів рослинницької продукції протягом останніх п'яти років зростали затрати живої праці. Порівняно з 1989 роком, в колективних господарствах вони зросли на 1 ц зернових культур на 42,9%, соняшника на 86,7%, картоплі і овочів - відповідно на 11,8% і 1,8%.

Проте навіть у складних ринкових умовах окремі господарства високоінтенсивно використовують землю, вдосконалюють організацію праці і технологічних процесів. Зокрема, при збиранні врожаю в КСП "Росія" Волноваського району Донецької області використовуються високопродуктивні комбайни "Дон-1500", запроваджено рациональну організацію праці збиральних агрегатів. Це дало можливість збільшити сезонний намот зерна у розрахунку на один комбайн, значно скоротити термін збирання врожаю, наблизивши його до оптимального.

На основі досліджень виконано економічне обґрунтування створення оптимальних за розмірами тракторно-рільничих бригад та тваринницьких ферм. В рільництві бригада в своєму складі має 17 працівників, 1700 гектарів посівних площ, а також в постійному користуванні трактори, комбайни та іншу сільськогосподарську техніку. Такі параметри підтверджуються також виробничими даними, зокрема, в радгоспі "Маріупольський" Донецької області, де успішно діють механізовані виробничі підрозділи.

Особливості регіону - вирощування високоінтенсивних трудомістких культур (овочів та картоплі) в умовах зрошува-

ного землеробства. Тут можливості підвищення продуктивності праці повинні бути повністю використані за рахунок зростання врожайності культур, концентрації і спеціалізації господарств, а також запровадження прогресивних технологій вирощування продукції, включаючи зарубіжні.

Поряд з цим, слід скоротити втрати продукції в овочівництві та інших рослинницьких галузях, що в кінцевому підсумку позитивно позначиться на ефективності виробництва. Докорінно покращити стан в агропромисловому комплексі можливо за умови реформування форми власності, здійснення приватизації засобів виробництва, практичного запровадження економічного механізму мотивації праці.

2.4. В тваринницьких галузях регіону за останні роки значно зросли затрати праці у розрахунку на одиницю продукції. В колективних господарствах у 1994 році в порівнянні з 1989 роком збільшення затрат живої праці в залежності від видів продукції складає від 1,5 до 3,3 рази. Аналогічний стан і в державних підприємствах.

Для забезпечення стабілізаційних процесів та підвищення продуктивності праці розроблено соціально-економічний механізм і комплекс ефективних заходів. Головні серед них - це підвищення продуктивності худоби, більш повне використання генетичного потенціалу тварин, запровадження удосконаленої організації праці і технологічних процесів.

У молочному скотарстві рекомендовано запровадження поточно-цехової системи виробництва продукції. При цьому все стадо розподіляється на чотири технологічні цехи (сухостійних корів; отелення; роздою і штучного запліднення тварин; виробництва молока). В певній мірі враховуються фізіологічні

особливості і продуктивні ознаки тварин, забезпечується подальший розподіл праці та її скорочення на окремих технологічних операціях.

На основі одержаних результатів досліджень обґрунтовано оптимальні розміри молочно-товарних ферм у розрахунку на одну виробничу одиницю. Чисельність середньорічних працівників складає 20-30 чол., а поголів'я тварин - майже 900 голів. При таких параметрах найбільш ефективно використовуються матеріальні і трудові ресурси, покращуються економічні показники.

Слід підвищувати рівень концентрації та ширше запроваджувати індустріальні методи виробництва всіх видів тваринницької продукції. Суттєвого ефекту можна досягти на крупних тваринницьких комплексах. Зокрема, в радгоспі-комбінаті "Вуглегірський" порівняно з неспеціалізованими господарствами на 1 ц свинини витрачається праці приблизно в 10-15 разів менше. Про відчутну роль концентрації виробництва свідчать також показники в племінному заводі ім. Р. Люксембург, птахофабриках "Луганська", "Артемівська" та інших підприємствах аграрно-промислового типу. Тут високий рівень механізації і автоматизації виробничих процесів, також запроваджено елементи поточної технології і раціональної організації праці.

В той же час в неспеціалізованих господарствах ще недостатній рівень механізації виробничих процесів. Такий стан в поєднанні з організаційними і технологічними недоліками ускладнює проблему раціонального використання робочої сили, підвищення ефективності праці основних і обслуговуючих працівників тваринницьких галузей.

В процесі економічних досліджень визначено коефіцієнти

детермінації, що характеризують вплив економічних показників на продуктивність праці в тваринницьких галузях.

При використанні методу парної кореляції коефіцієнти детермінації коливаються в межах від 0,020 до 0,223, а множинної кореляції - від 0,005 до 0,491.

2.5. Значне місце займає дослідження питань відтворення робочої сили і соціальної ефективності аграрної праці. В історичному аспекті вивчено чисельність населення, а також кількісні і якісні показники трудових ресурсів в агро-промисловому регіоні.

За офіційними даними перепису на 17 грудня 1926 року чисельність населення Донецької області складала 1645 тис. чол. На 1 січня 1996 року тут налічувалось 5199 тис. мешканців. За цей період відбулися значні зміни у співвідношенні міського і сільського населення (рис.3). Питома вага сільського населення за весь період аналізу поступово зменшувалась - з 50,6% до 9,7%. За прогностичними даними на 2005 рік питома вага сільських жителів складатиме лише 10%. В найближчі роки зменшаться темпи міграції сільського населення, дещо покращиться демографічна ситуація в регіоні.

В складному становищі опинились господарства, поблизу яких розташовані промислові підприємства, шахти. Тут міграція селян має постійний характер, а висока плінність кадрів не сприяє створенню в аграрному секторі стабільних трудових колективів. Однією з причин міграції сільських жителів є їх низька реальна заробітна плата. Крім цього, існуючі традиційні форми оплати праці нерідко стають перешкодою для подальшого зростання обсягів виробництва продукції.

Реальна заробітна плата, яка визначається кількістю

здобутих матеріальних і духовних цінностей, повинна забезпечити прожитковий мінімум, а також містити в собі необхідну частину коштів для розширеного відтворення робочої сили. За таких обставин створюються необхідні передумови для розвитку мотивації праці в сфері матеріального виробництва.

Впродовж багатьох років скорочується кількість сільських населених пунктів. Лише за 20 останніх років в Україні їх стало менше на 8,7%, а в Донбасі - на 11%.

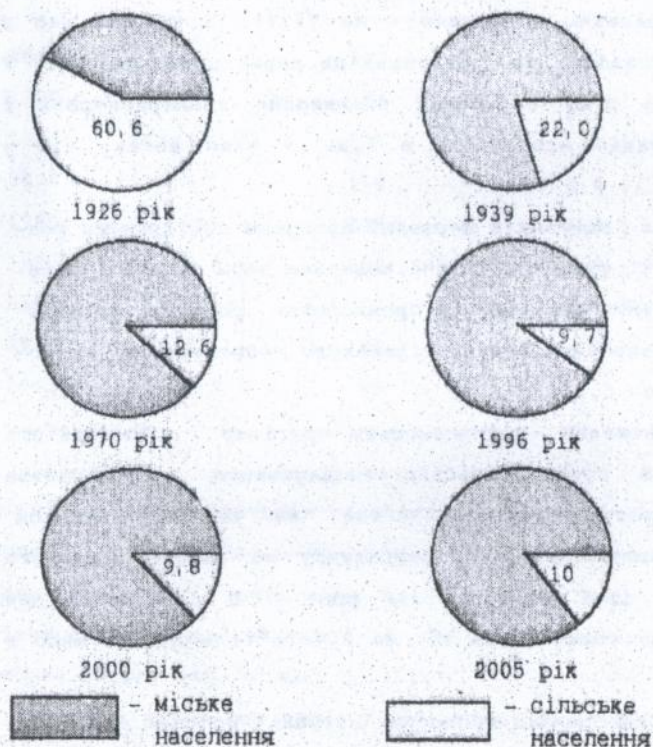

Рис. 3. Структурні зміни населення Донецької області (в процентах)

У сільській місцевості досить гостро стоїть проблема покращання стану житлового фонду. Частина сільських житлових будинків зовсім не використовується. Лише за шість років в країні зростає на 12,8 % площа порожніх сільських будинків. В Донбасі нараховується в сільській місцевості 7,4 тис. порожніх будинків загальною площею 262 тис. кв. м.

Слід відмітити суттєву різницю житлово-побутових умов мешканців в містах і селах. Зокрема, в міських населених пунктах Луганської області житлова площа забезпечена водопроводом на 89,8%, каналізацією - на 87%, центральним опаленням - на 74,7%. В той же час в сільській місцевості ці показники не перевищують 2-8,4%. У розрахунку на душу населення споживання електроенергії і газу в сільській місцевості в 1,8-1,9 рази менше, ніж у містах.

Необхідно здійснити державні програми соціального розвитку села, які сприятимуть вирівнюванню перш за все житлово-побутових умов аграрних і промислових робітників, зростанню забезпеченості галузі сільського господарства трудовими ресурсами.

В колективних підприємствах регіону чисельність працівників в сфері сільськогосподарського виробництва помітно зменшується (табл. 3). В той же час збільшується норма навантаження ріллі у розрахунку на одного аграрного працівника - 11,5 га у 1994 році. В 2005 році цей показник складатиме 12 га або на 2,4 га більше порівняно з 1980 роком.

Поряд з прискореними процесами міграції робочої сили та зменшення її чисельності в сфері сільськогосподарського виробництва відбуваються якісні зміни трудових ресурсів. Серед

Таблиця 3

Забезпеченість трудовими ресурсами та продуктивність
праці в колективних господарствах Донецької області

Роки	Чисельність працівників сільсько- господарського виробництва		Норма навантажен- ня ріллі на пра- цівника	
	Всього, тис. чол.	на 1000 га ріллі, чол.	га	% до 1940р.
1940	214,5	177	5,6	100
1950	148,6	122	8,2	146,4
1960	146,4	135	7,4	132,1
1970	125,3	119	8,4	150
1980	109,8	105	9,6	171,4
1990	104,2	100	10,0	178,6
1994	85,8	87	11,5	205,3
2000	84,0	86	11,7	208,9
2005	83,0	85	12,0	214,3

механізаторів, операторів тваринництва та інших основних категорій працівників мало молоді. Питома вага механізаторів віком до 25 років становить 11,8%, а майстрів машинного доіння корів лише 6,5% (рис. 4). В прогностичних розрахунках зростає питома вага молоді до 15%.

Одержані внаслідок аналізу кількісні і якісні показники робочої сили стверджують необхідність їх докорінного вдосконалення. Рекомендовано здійснити комплекс заходів щодо

Рис. 4. Розподіл кадрів масових професій за віком (%)

розширеного відтворення трудових ресурсів, поліпшенню умов їхньої праці.

Поряд з цим на ефективність виробництва впливають і інші фактори, зокрема, взаємовідносини у колективі, організація і виробничі умови праці тощо. Це підтверджується наслідками проведеного опитування серед працівників, що працюють безпосередньо у сільськогосподарському виробництві (усього опитано 6,6 тис. чол.).

2.6. В агропромисловому регіоні не використані всі можливості підвищення ефективності виробництва за рахунок удосконалення організації праці та товарно-грошових відносин.

Для забезпечення фінансової стабілізації підприємств та підвищення продуктивності праці було розроблено і здійснено на практиці систему поступового переходу на новий економічний механізм внутрішньогосподарських відносин та більш досконалу організацію праці. Це здійснювалось за чотири етапи роботи:

аналіз організації і стимулювання праці та стану економіки господарств за останні 3-5 років;

навчання фахівців та керівників середньої ланки прогресивним методам організації праці;

розробка нового механізму товарно-грошових відносин;

здійснення на практиці прогресивної організації праці в ринкових умовах .

Основою взаємовідносин між адміністрацією господарства і первинним трудовим колективом є договір оренди землі, худоби та інших засобів виробництва. В нових економічних умовах не обмежуються лише виробництвом валової продукції. Матеріальні стимули спонукають виробничників раціонально використовувати основні засоби виробництва, трудові і фінансові ресурси.

На результатах господарювання позитивно позначається самостійність бригад та ферм у здійсненні технології виробництва продукції, режиму праці і відпочинку, а також розподілу госпрозрахункового доходу серед членів виробничих і обслуговуючих підрозділів.

В нових умовах кожен з них веде первинну документацію: особливий рахунок, чекову книжку і журнал реєстрації чеків. В рахунку помісячно відображуються обсяги виконаних робіт, кількість виробленої продукції, вартість валової продукції, матеріальні затрати, облік праці і доход. За допомогою чекової книжки колектив веде розрахунки з іншими підрозділами і господарством за одержані від них матеріальні цінності або надані послуги. В кінці кожного місяця орендар подає звіт в бухгалтерію господарства (форма N-249-АПК). Таке ведення документації - важлива умова вдосконалення господарського розрахунку.

В системі товарно-грошових відносин важливу роль

відіграють договірні ціни на продукцію. Основою таких цін служать нормативні дані та фактичні затрати на виробництво продукції .

Взаємна відповідальність сторін згідно договору про оренду, чітка розмежування функцій первинного колективу і адміністрації, нові матеріальні стимули до праці - все це позначається на підвищенні ефективності сільськогосподарського виробництва. Проте на етапі формування ринку існуючі форми організації праці і механізм економічних відносин потребують подальшого удосконалення відносин власності і створення нових матеріальних стимулів трудових колективів.

Важливим регулятором взаємовідносин орендаторів і адміністрації є введення ринкових цін на продукцію і послуги. Саме по ринкових цінах господарство купує продукцію у виробничих колективів. В свою чергу, останні компенсують господарству затрати на адміністративно-управлінський персонал, страхові та інші обов'язкові платежі, а також віддають частину доходу для забезпечення розширеного відтворення.

2.7. Виконано дослідження щодо визначення ролі науково-технічного прогресу і, зокрема, нової техніки і технології у підвищенні продуктивності аграрної праці. Одне із досягнень - запровадження прогресивної технології вирощування зернової кукурудзи та використання збиральних комбайнів фірми "Джон Дір". В КСП "Краматорський" Слов'янського району Донецької області протягом багатьох років одержують високі врожаї кукурудзи. Затрати праці на одиницю продукції тут становлять в 2-3 рази менше, ніж в інших підприємствах регіону.

В табл.4 наведені показники врожайності та продуктивності

Врожайність та продуктивність праці при вирощуванні
гібридів зернової кукурудзи (1995р.).

Назва гібридів	Площа, га	Врожай- ність, ц/га	Прямі затрати праці на 1ц зерна, люд-год.
Дніпровський 310	100	40	1,10
Американський 8940	100	54	0,85
Американський 8960	90	38	1,20
Американський 8740	155	55	0,75
Суміш гібридів	110	58	0,65

праці при вирощуванні різних гібридів кукурудзи. Найвищу прибавку врожаю (18 ц/га), порівняно з гібридом Дніпровський 310, одержано на площі 110 га, це висівалась суміш гібридів. На 155 га американський гібрид 8740 дав прибавку 15 ц з га. Затрати праці на 1 ц основної продукції змінюються від 0,65 до 1,20 люд./год.

В агропромисловому регіоні застосовується також передова технологія вирощування сояшника - основної технічної культури. На окремих площах господарствами Донецької та інших областей України здійснювалось спільне вирощування сояшника з голландською фірмою "Ван дер Хаге". При цьому використовувались гібриди сояшника під назвою ІСЕО та JSОСТАР.

Розміщується сояшник по таких попередниках: озима пшениця, ярові колосові та кукурудза силос. Основний

обробіток ґрунту проводиться восени - оранка на глибину 25-30 см. Особливість передпосівного обробітку (боронування, культивация) полягає в одночасному внесенні в ґрунт гербіцидів. Для одержання високого врожаю і максимального використання потенціалу гібридів застосовуються мінеральні добрива в кількості N45 P70.

Рекомендований широкорядний пунктирний спосіб посіву дає можливість одержати густоту 40-50 тис. рослин на кожному гектарі. Система догляду за рослинами передбачає проведення досходового боронування і двох міжрядних обробітків. Збирання врожаю проводиться зернозбиральними комбайнами, що обладнані пристосуванням ПСП-1,5. Результати вирощування соняшника з використанням гібридів голландської селекції дають високу ефективність. Приріст врожаю на кожному гектарі складає від 5 до 7,5 центнера, а затрати живої праці на одиницю продукції скорочуються на 35%.

Значним досягненням науково-технічного прогресу в господарствах Донбасу є вирощування картоплі з використанням окремих фрагментів технології голландської фірми "Аґріко".

За традиційною технологією вирощування картоплі врожайність складає в межах 80-100 ц клубнів, а за прогресивною - 260-390 ц з кожного гектара. Затрати праці на одиницю продукції зменшилися в 2-2,5 рази. А тому рекомендується широко застосовувати досягнення науково-технічного прогресу і передові методи вирощування картоплі. Є реальна можливість вирішити проблему повного забезпечення картоплею населення індустриальних центрів за рахунок місцевого виробництва.

В країні здійснюють діяльність п'ять великих радгоспів-комбінатів по виробництву м'яса свинини за італійським про-

актом. Кожне підприємство розраховане на щорічне вирощування 110,2 тис. голів свиней, з яких відгодівельне поголів'я - 108 тис.

Проектом передбачається використання високоякісних кормів в кількості майже 44 тис. т за рік. Затрати робочої сили за день складають 544 людино-годин, а за рік - більше 198 тис. людино-годин.

Італійська технологія на перших етапах давала можливість довести обсяг річного виробництва свинини на кожному підприємстві до 10-12 тис. т. Проте за останні п'ять-шість років зменшилось валове виробництво продукції, значно знизилась продуктивність праці та інші економічні показники. Головна причина такого стану - зменшення державних поставок кормів та їх низька якість. До цього слід додати, що на комбінатах недостатньо використовуються внутрішньогосподарські резерви.

Лише ритмічна поставка повноцінних кормів з державних ресурсів змінить на краще економічну ситуацію підприємств агропромислового типу, забезпечить вихід на проектні техніко-економічні показники.

Запроваджуються і дають ефект індустріальні методи і передова технологія виробництва продукції і в галузі птахівництва. Зокрема, на Енакієвській птахофабриці створено необхідні організаційно-технічні умови для технології вирощування бройлерів в кліткових батареях. Первинною ланкою технології є підготовка виробничих приміщень для вирощування птиці. Після її завершення здійснюється комплектація приміщень молодняком птиці. Витримується необхідна щільність посадки бройлерів, щоб одержати вихід живої маси за один оборот в обсязі 44 кг з кожного

квадратного метра. На продуктивність птиці суттєво впливають показники мікроклімату - температура повітря, вологість, світловий режим тощо. Тому необхідні параметри мікроклімату постійно контролюються і корегуються. Оптимальний мікроклімат поєднується з раціональною системою годівлі. Все це дає можливість підвищувати продуктивність бройлерів та скоротити затрати праці в 2,5 рази порівняно з іншими державними підприємствами.

Важливою умовою підвищення продуктивності праці є модернізація існуючих та створення нових технічних засобів, що застосовуються у сільському господарстві. Впродовж багатьох років в цій галузі наявний дефіцит високопродуктивної і надійної в експлуатації збиральної техніки. В першу чергу це стосується зернозбиральних комбайнів, які в нашій країні ще не випускаються. В той же час в інших країнах ряд моделей збиральної техніки представляють певний інтерес.

Високопродуктивними і економічними являються зарубіжні комбайни фірми "Джон Дір" (моделі М-9500 і М-9600), "Дойц фар" (моделі 4065Н і 4090Н), "Фіат Агрі" (моделі L-521 і L-624) та інші. Ширина захвата жаток складає від 5,6 до 9 м, що суттєво впливає на підвищення продуктивності збиральних агрегатів.

Помітно відрізняється продуктивність комбайнів за одну годину основного часу. Для комбайнів фірми "Мендрешерверке" цей показник коливається в межах 2,10-3,14 га, фірми "Масей Фергюсон" - 1,95-2,01, заводу "Ростсільмаш" - 1,9-3,5 га. Тому більш повну оцінку експлуатації комбайнів згаданих моделей зарубіжних фірм виконано не лише за їх продуктивністю, але також і за показниками затрат палива на одиницю площі, втрат зерна та надійності машин. Виходячи з цього, надається

перевага тим чи іншим комбайновим агрегатам.

2.8. На основі проведених економічних досліджень визначено проектні показники затрат праці на одиницю сільсько-господарської продукції. Останні стали вихідною базою для розрахунків потреби в робочій силі окремих господарств та їх структурних підрозділів. Виконано також відповідні обґрунтування потреби бригад і ферм в основних засобах виробництва. Все це в сукупності послужило основою для вирішення питання оптимальних розмірів рослинницьких бригад і тваринницьких ферм.

Розроблено оптимальні показники тракторно-рільничої бригади (площа, врожайність та затрати праці). Чисельний склад бригади становить 28 середньорічних працівників, з них механізаторів - 21. Визначена також потреба в тракторах по марках. Норма навантаження на одного середньорічного працівника бригади складає 72 гектари земельних угідь. У розрахунку на одного механізатора виробництво валової продукції сільського господарства досягає 52 тис. крб.

Проектні показники молочно-товарної ферми характеризуються такими даними: чисельність працівників - 70 чол., з них операторів - 25; поголів'я корів - 900; надій молока на корову - 5800 кг; затрати праці на 1 ц молока - 3 люд.-год.; виробництво молока у розрахунку на одного основного працівника - 145 т. ферма повністю забезпечується основними фондами. Крім виробничих будівель і споруд з технологічними обладнаннями, за нею постійно закріплюються три трактори навантажувач та три кормороздатки.

Обґрунтовано також основні техніко-економічні показники (параметри) і інших виробничих підрозділів: щодо вирощування

овочевих культур, відгодівлі великої рогатої худоби та виробництва продукції птахівництва.

Нормативи затрат праці на виробництво продукції, а також рекомендації щодо оптимальних розмірів бригад і ферм використовуються у сільськогосподарських підприємствах.

2.9. Підвищення продуктивності праці можливе лише за умови запровадження соціально-економічного механізму стимулювання працівників агропромислового виробництва. Його основою є оплата праці, яка на початковому етапі формування ринкових відносин підвищувалась багато разів. Проте в зв'язку з інфляційними процесами реальна заробітна плата практично не зростала.

Кризова ситуація в країні привела до значного підвищення роздрібних цін на промислові і продовольчі товари, а також на різні послуги. Це, в свою чергу, негативно позначилось на матеріальному стані не лише працівників агропромислового комплексу, але й усього населення України.

Ураховуючи все це, розроблено систему додаткового стимулювання і соціального захисту аграрних працівників на етапі формування ринкових відносин. Зокрема рекомендовано продавати селянам по пільгових цінах сільськогосподарську продукцію в такій кількості (від валового виробництва): зерна - не менш як 15-20%, сояшника - 10%, овочів і картоплі - 20%, молока і м'яса - 8-10%. Реалізацію тваринницької продукції у розрахунку на одного працівника слід поставити в залежність від трудового внеску і стажу роботи. У встановленому порядку здійснюється також продаж продукції інвалідам та учасникам Великої Вітчизняної війни, інвалідам праці та пенсіонерам.

Пільгові ціни на сільськогосподарську продукцію затверджуються керівником або правлінням господарства, а їх рівень має бути нижче роздрібних та ринкових цін щонайменше на 20-30%.

За зниженими до 50% цінами слід організувати громадське харчування на тваринницьких фермах та в полі. В напружені періоди проведення сільськогосподарських робіт - посів ранніх зернових, збирання врожаю та заготівля силосу - для працівників надавати безкоштовне харчування. Конкретні терміни та перелік категорій працівників, які користуються цими послугами, встановлюються адміністрацією підприємства.

З метою закріплення в господарствах кадрів рекомендується для звільнених з армії військовослужбовців надавати робочі місця за фактом, а також грошові кредити. Їх можуть одержати і молоді сім'ї, причому розмір кредитів може змінюватись в залежності від трудового стажу працівників. Частина вказаних кредитів з часом може бути відшкодована підприємствами.

Необхідно практикувати для стипендіатів денного відділення та студентів-заочників після закінчення усього закладу виплату одноразової допомоги у розмірі 3-5 млн. крб.

Додатковим стимулом для аграрних працівників є і такі матеріальні заходи:

відшкодування затрат на лікування в санаторіях у розмірі 90% вартості путівок;

безкоштовна видача туристичних і екскурсійних путівок, а також путівок в будинки відпочинку і пансіонати;

виплата лікарняної підмоги у розмірі від 10 до 50% від нарахованих відпускних в залежності від безперервного трудового стажу в господарстві;

надання додаткової відпустки від 1 до 6 днів з урахуванням трудового стажу і категорії працівників;

виплата грошових надбавок механізаторам, тваринникам, працівникам пенсіонерам за стаж роботи і трудовий внесок у розмірі від 400 до 1000 тис. крб. у місяць.

Викладені вище основні положення щодо соціального захисту і додаткового стимулювання праці селян в ринкових умовах можуть застосовуватись в усіх регіонах України з відповідним корегуванням в залежності від фінансової можливості конкретних господарств.

2.10. Поряд з заходами матеріального стимулювання і соціального захисту ефективним є запровадження в ряді сільськогосподарських підприємств контрактної системи трудових відносин. Як показали наслідки досліджень, вказана форма взаємовідносин між аграрними працівниками і адміністрацією дає можливість вирішити цілий ряд важливих питань:

більш-менш чітко визначити права і обов'язки сторін (адміністрації і найманого працівника);

створити умови для стимулювання творчої ініціативи, ділової активності і заповзятливості аграрних працівників;

підвищити матеріальну відповідальність договірних сторін;

зміцнити трудову дисципліну, а також соціальний і правовий захист селян.

Трудовий контракт між адміністрацією і найманими працівниками заключається на термін не менше двох років. В ньому передбачаються взаємні обов'язки сторін і права, розмір оплати і стимулювання праці.

Разом з вдосконаленням трудових відносин запроваджуються більш ефективні форми господарювання в умовах подальшого

розвитку ринкових відносин. Докорінне підвищення ефективності виробництва можливе в разі вирішення принаймні двох проблем: 1) поступового здійснення роздержавлення і приватизації власності шляхом передачі чи продажу основних засобів виробництва колективам або окремим товаровиробникам; 2) надання селянам самостійності в реалізації сільськогосподарської продукції, тобто вільного розпорядження наслідками своєї праці.

2.11. Необхідно також реалізувати комплекс соціальних програм у сільській місцевості регіону. Цьому процесу сприяє законодавство про пріоритетний розвиток села і агропромислового комплексу. Саме високий рівень соціального розвитку села є необхідною основою вирішення в країні продовольчої проблеми.

Програма соціального розвитку сільських населених пунктів України передбачає, зокрема такі складові частини:

водопостачання, газифікація і покращання енергопостачання;

будівництво доріг, житла і об'єктів культурно-побутового призначення;

докорінне вдосконалення медичного, торговельного і культурного обслуговування селян;

поліпшення умов праці аграрних працівників і створення стабільних трудових колективів.

Здійснення широкої програми соціальної перебудови сільських населених пунктів разом з механізмом стимулювання праці - шлях до стабілізації економічної ситуації та підвищення ефективності агропромислового виробництва.

2.12. На підвищення продуктивності праці впливають сам

процес виробництва (поєднання робочої сили і засобів виробництва), а в масштабах країни - ефективна податкова і соціальна політика, паритет цін тощо (рис.5).

Розроблено концепцію управління підвищенням продуктивності праці. Передбачається активізувати трудову діяльність аграрних працівників. Формування ринку праці здійснюється в умовах більш повного забезпечення сільського господарства кадрами масових професій та захисту прав громадян згідно з діючим законодавством. На оплату праці ліквіднуються обмеження, дотримується також встановлений гарантійний мінімум.

Вдосконалюються трудові і економічні взаємовідносини між працівниками і адміністрацією підприємства на основі контрактів.

На державному рівні, а також в регіонах і підприємствах реалізується гнучка система соціального захисту працівників в умовах ринку.

Для підвищення зайнятості населення здійснюються ефективні заходи по стабілізації та збільшенню обсягів сільськогосподарського виробництва.

На етапі пошуків нових і піднесення економіки створюються нові робочі місця в сільському господарстві і в переробних підприємствах. В агропромисловому комплексі відбувається перерозподіл робочої сили за рахунок децентралізації крупних переробних підприємств і обслуговуючих організацій.

Державні служби зайнятості здійснюють працевлаштування безробітних і мігруючих громадян, організують перекваліфікацію і навчання кадрів масових професій. Реалізуються на практиці нові нормативні законодавчі акти з питань праці з урахуванням ринкових відносин. Встановлюється рівновага між

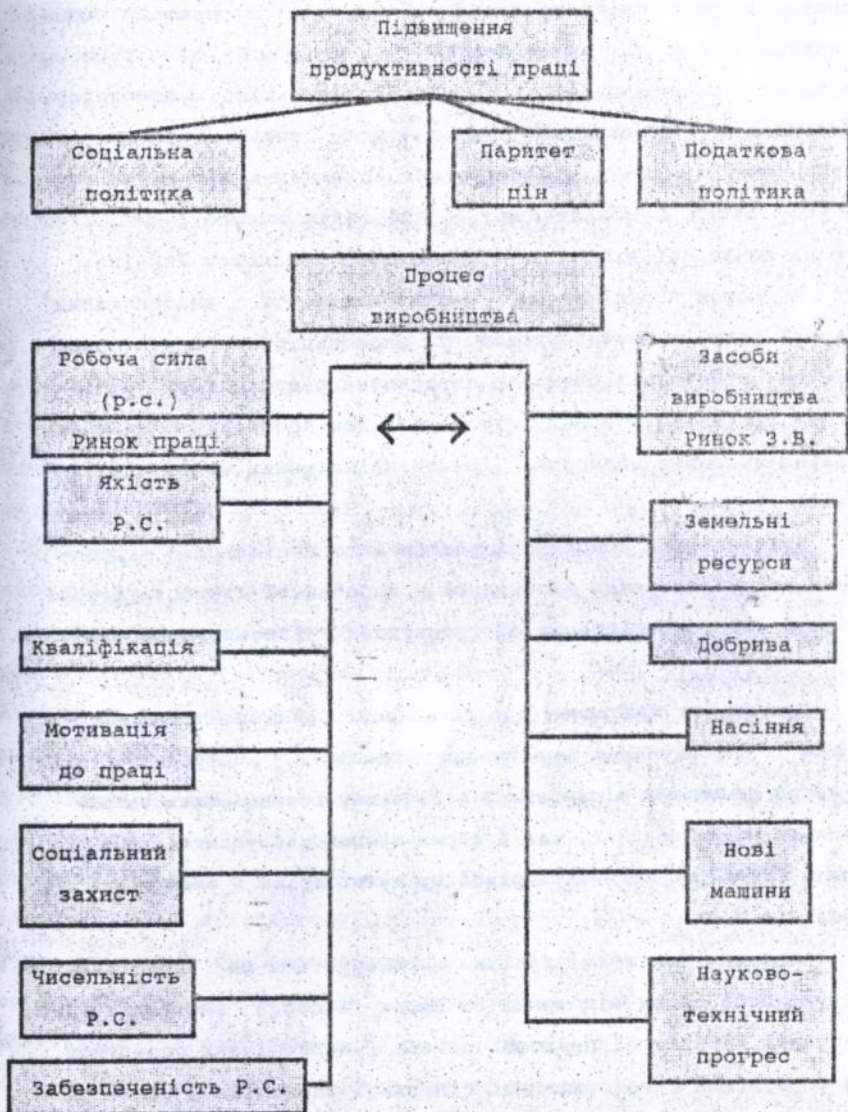

Рис. 5. Схема управління підвищенням продуктивності праці в аграрному секторі

попитом і пропозицією на товар робоча сила. Формується ринок основних засобів виробництва та поступово вирішується проблема демонполізації машинобудівельного комплексу. Створюються сприятливі умови для співробітництва з іноземними фірмами для формування спільних підприємств щодо випуску машин і обладнання. Здійснюється випуск техніки на основі конверсії військово-промислового комплексу України.

З метою підвищення результативності використання робочої сили запроваджуються у виробництво обґрунтована система оптимізації розмірів виробничих підрозділів, раціональна організація праці і технологічних процесів, система товарно-грошових відносин, ринковий механізм мотивації до праці.

Здійснюється комплексні заходи щодо соціального відродження села, створення необхідної невиробничої інфраструктури та докорінного поліпшення обслуговування сільського населення.

Прискорене зростання продуктивності праці реалізується в умовах реформування відносин власності, докорінного покращання земельних відносин. В сільському господарстві змінюються як землевласники, так і форми землекористування. Всім формам власності надаються рівні юридичні права і економічні умови.

Аграрна політика країни спрямовується на подолання відчуженості селян від землі та інших засобів виробництва, створення необхідної правової основи і економічних передумов для формування багатокладної сільської економіки, розвиток різних форм підприємницької діяльності і конкуренції.

Для підвищення продуктивності праці і оздоровлення аграрної економіки здійснюється демонополізація всієї

банківської системи, створюються земельні банки, брокерські контори, фондові біржі та інша ринкова інфраструктура. Таким чином, проблема управління підвищенням продуктивності праці вирішується комплексно, з урахуванням взаємодії організаційно-технічних, економічних і соціальних факторів, а також особливостей розвитку ринкових відносин.

Основні висновки і пропозиції

1. На основі проведеного системного аналізу розроблено необхідні передумови та встановлено організаційні, соціально-економічні та технічні фактори, що впливають на підвищення продуктивності аграрної праці і ефективності сільсько-господарського виробництва. Визначено роль і значення кожного фактора у виробничих умовах агропромислового регіону.

2. Обґрунтовано основні параметри оптимальних розмірів рослинницьких і тваринницьких виробничих підрозділів, що забезпечують зростання продуктивності праці, більш раціональне використання трудових і матеріальних ресурсів.

3. За допомогою математичних методів і сучасних обчислювальних засобів встановлено ступінь залежності продуктивності праці від окремих виробничих і економічних показників та їх сукупностей. Одержані результати використовуються для поглиблення наукових досліджень та служать орієнтиром для здійснення практичних заходів щодо росту ефективності агропромислового виробництва.

4. Обґрунтовано нормативи затрат праці на основні види рослинницької і тваринницької продукції, які знайшли застосування в підприємствах при складанні балансу трудових ресурсів та плануванні (прогнозуванні) сільськогосподарського

виробництва.

5. Розроблено і реалізовано у практиці рекомендації щодо використання програмного комплексу для автоматизації виконання аналізу економіки сільськогосподарських підприємств, управлінь і об'єднань за допомогою електронно-обчислювальних машин. Їх практичне застосування дає суттєвий ефект для підвищення продуктивності та покращання культури управлінської праці. Затрати праці советспеціалістів на ведення первинної документації скорочуються на 40-60%.

Необхідно докорінно покращити діяльність державних управлінських структур з урахуванням розвитку ринкових відносин. Науково-технічну політику обласних управлінь сільського господарства здійснювати на основі регіональних програм. Типове положення про управління доцільно доповнити консультативними функціями, передбачити механізм взаємодії обласних, регіональних та галузевих структур агропромислового комплексу.

6. Сформульовано теоретичні і практичні положення та методологічні підходи, що відносяться до механізму управління підвищенням продуктивності праці, зокрема вдосконалення товарно-грошових відносин та нових форм господарювання, розвитку відносин власності та мотивації до праці, соціального захисту селян в умовах формування ринку.

7. Доведено, що підвищення продуктивності аграрної праці і ефективності виробництва забезпечуються в умовах здійснення широкої програми соціального розвитку сільських населених пунктів. Це також сприяє припиненню міграції селян і покращанню демографічної ситуації в регіоні.

8. Запровадження у сільськогосподарському виробництві окремих складових частин зарубіжних технологій (фірми "Джон

Діп". "Монсанта", "Ван дер Хаев", "Агріко", "Масей Фергюсон") вирощування зернових культур, соняшника та картоплі досить ефективно. Досягнуто суттєву прибавку врожаю і підвищення продуктивності праці.

9. Дослідженням доведено, що у комплексі заходів щодо управління підвищенням продуктивності праці важливе місце належить науково-технічному прогресу - новій техніці, прогресивним технологіям, високопродуктивним гібридам сільськогосподарських культур. Визначено ефективність окремих напрямів досягнень вітчизняної та зарубіжної науки, передової практики.

10. Встановлено, що при зростанні показників енерго- і фондоозброєності та вартості основних фондів на одиницю земельних угідь підвищуються продуктивність праці та ефективність виробництва. Необхідно вживати практичні заходи щодо створення сучасної матеріально-технічної бази сільського господарства та формування ринку основних засобів виробництва в умовах демонополізації машинобудівельного комплексу.

11. Встановлено, що в агропромисловому регіоні відчувається дефіцит механізаторів, операторів-тваринників та інших кадрів масових професій, низький якісний склад працівників. Такий стан являється серйозною перешкодою на шляху формування ринку робочої сили і підвищення ефективності аграрної праці. Необхідно впровадити розроблений соціально-економічний механізм поліпшення виробничих і життєво-побутових умов працівників, вдосконалення відносин власності та закріплення трудових ресурсів у сільській місцевості.

12. Розроблено концепцію управління підвищенням продуктивності праці з врахуванням особливостей регіону та ринкових умов.

3. Перелік публікацій автора, у яких відображені
основні положення дисертації

3.1. Управление повышением производительности труда. -
Донецк: ИЭП НАН Украины, 1996. - 270 с., 17 п.л.

3.2. Производительность аграрного труда. - К.: Урожай,
1994. - 144 с., 9,7 п.л.

3.3. Економічна ефективність виробництва продукції
скотарства. - К.: Знання Української РСР, 1976. - 48 с., 2,8
д.а.

3.4. Дородная нива.- Донецк:Донбасс,1981.-71с., 4 п.л.

3.5. Ефективність міжгосподарського кооперування у
тваринництві. - К.: Товариство "Знання" Української РСР,
1984.- 48с., 2,6 д.а.

3.6. Економіка і організація виробництва молока. - К.:
Укр. НДІНТІ, 1991.- 32с., 2,0 д.а.

3.7. Цеховая структура управления производством.- Пере-
довой опыт на поля и фермы.- Донецк: Донбасс, 1974. - С.184-
190, 0,8 п.л. (Соавторы - Н. Сидоренко, В. Денисенко).

Особистий внесок автора: визначено ефективність
галузевої структури управління в підприємствах регіону.

3.8. Эффективность работы кооперативов в колхозе. - До-
нецк: ДЦНТИ, 1991.- 4с., 0,3 п.л. (Соавтор - Т. Голубева).

Особистий внесок автора: виконано економічну оцінку
різних форм організації праці.

3.9. Внутрихозяйственные кооперативы на арендной осно-
ве.-Донецк:ДЦНТИ,1991.- 4с.,0,3 п.л.(Соавтор - Т. Голубева).

Особистий внесок автора: запропоновано механізм
розподілу доходу кооператива.

3.10. Ефективність арендного подляда в
растениевопстве.- Донецк: ДЦНТИ, 1991.- 4с., 0,3 п.л.

3.11. Ефективність арендного подляда в животновод-
стве.- Донецк: ДЦНТИ, 1991.- 4с., 0,3 п.л.

3.12. Удосконалення організації праці на тваринницькому
комплексі /Молочно-м'ясне скотарство.- Вип. 81.-К.: Урожай,
1992.- С.56-58, 0,4 д.а.

3.13. Організаційні і соціальні аспекти ефективності
праці у тваринництві.//Тваринництво України.- 1992.-№ 9-10.-
С. 26-27, 0,4 д.а.

3.14. До питання розвитку товарно-грошових відносин у
колгоспі /Ціни і ціноутворення в умовах переходу до ринкових
відносин.-Вип.91. - К.: Інститут аграрної економіки, 1992.
- С. 168-173, 0,4 д.а.

3.15. Соціально-економічні аспекти організації праці
/Проблеми відродження і соціального розвитку села. - Вип.90.
- К.: УААН, 1992. - С. 183 - 188, 0,5 д. а.

3.16. Склад бригад і продуктивність праці //Земля і
люди України.- 1992.- №11-12.- С. 8-9, 0,4 д.а.

3.17. Зернове господарство: резерви продуктивності
праці // Земля і люди.- 1993.- №4.- С.20, 0,2 п.а.

3.18. Актуальніе вопросы організації крестьянских
хозяйств /Экономические проблемы крестьянских хозяйств.-
Елгава: ЛСХА,1993.- С.108-111, 0,4 п.л.

3.19. Ринок робочої сили //Земля і люди України.-
1993.- №5-6.- С. 2, 0,2 д.а.

3.20. За трудовим контрактом //Тваринництво України.-
1993.- №4.- С.31, 0,2 д.а.

3.21. Робоча сила та мотиваційний механізм //Економіка,
закон, ринок.- К.: Нива.- 1993.- №5.- С.24-26, 0,5 д.а.

3.22. Ефективність орендного підприємства на молочно-товарній фермі /Молочно-м'ясне скотарство.- Вип.82.- К.: Урожай, 1993.- С.30-32, 0,4 д.а.

3.23. Фактори підвищення ефективності виробництва молока //Тваринництво України.-1994.- №4.- С.29, 0,2 д.а.

3.24.Основні напрями вдосконалення механізму функціонування ринку робочої сили //Економіка АПК.-1995.- № 5.- С. 68-72, 0,7 д.а. (Співавтори - І. Осипович, Т. Голубєва).

Особистий внесок автора: визначено основні причини міграції робочої сили.

3.25.Labor market formation in rural sector. - Abstracts of reports and speeches of participants of International Symposium of Agricultural Economists "Agricultural Economics Educational and Research Agenda for Nations in Transition".- Kiev.- Institute for Agricultural Economics. - 1993.- С.72-73, 0,2 д.а.

SUMMARY

Babenko A.G. The management of increase in labour productivity in an agroindustrial region (Donbas to be taken as an example).

Thesis for Doctor of Economic Sciences on 08.02.03 speciality - management, planning and regulation of economy, Institute of industrial economy, NAcSci of Ukraine, Donetsk, 1996 (submitted in a written form).

The thesis deals with the problem of the management of labour productivity increase at agricultural enterprises. The research results were published in 60 papers, the total volume of 63,6 ed. us. The author shows that the problem is

solved through improvement of labour organization and commodity-and-money relations, through making use of science-and-engineering achievements. Conceptual provisions of management, economic mechanism of labour motivation development, material incentives and social protection of peasants within free market formation are worked out.

The study results were introduced at enterprises of agroindustrial complexes of the Donetsk region.

АННОТАЦИЯ

Бабенко А.Г. Управление повышением производительности труда в агропромышленном регионе (на примере Донбасса).

Диссертация в виде рукописи на соискание научной степени доктора экономических наук по специальности 08.02.03 - Управление, планирование и государственное регулирование экономики. Институт экономики промышленности НАН Украины, Донецк, 1996.

В диссертации рассмотрена проблема управления повышением производительности труда в сельскохозяйственных предприятиях. Результаты исследований опубликованы в 60 печатных трудах общим объемом 63,6 п.л. Показано, что решение этой проблемы реализуется путем усовершенствования организации труда, внутрихозяйственных товарно-денежных отношений, использования достижений научно-технического прогресса. Разработаны концептуальные положения управления, экономического механизма развития мотивации к труду, материального стимулирования и социальной защиты крестьян в условиях формирования рынка.

Внедрение результатов исследований осуществлено в предприятиях агропромышленного комплекса Донецкой области.

АНОТАЦІЯ

Бабенко А.Г. Управління підвищенням продуктивності праці в агропромисловому регіоні (на прикладі Донбасу).

Дисертація у вигляді рукопису на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук по спеціальності 08.02.03 - Управління, планування та державне регулювання економіки. Інститут економіки промисловості НАН України, Донецьк, 1996.

У дисертації розглянуто проблему управління підвищенням продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах. Результати досліджень опубліковані в 60 друківаних працях загальним обсягом 63,6 д.а. Показано, що вирішення цієї проблеми реалізується шляхом удосконалення організації праці, внутрішньогосподарських товарно-грошових відносин, використання досягнень науково-технічного прогресу. Розроблено концептуальні положення управління, економічний механізм розвитку мотивації до праці, матеріального стимулювання і соціального захисту селян в умовах формування ринку.

Запровадження наслідків досліджень здійснено в підприємствах агропромислового комплексу Донецької області.

Ключові слова: управління, ринок, продуктивність, агропромисловий комплекс, організація, вдосконалення, економіка, стимулювання.

Зар. 1543 тир. 100 экз. Ротапринт упрстат

AB 35.569